

SANDA HAM, SVEUČILIŠNA PROFESORICA I JEZIKOSLOVKA:

Hrvatski jezik nema političku stranku!

Objavljeno 15. ožujka 2014.

Godine 1997. Hrvatski je sabor donio odluku o proglašenju spomen-tjedna Dani hrvatskoga jezika, kao spomen na tjedan u kojem se od 11. do 17. ožujka 1967. sastavljala i potpisivala Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnoga jezika.

Deklaracijska nastojanja nisu isključiva, slobodarska su i demokratska, zalažu se za prava svakoga naroda da svoj jezik naziva vlastitim imenom i upotrebljava ga kao službeni jezik. Prijepore je ponajviše 1960. izazvao zajednički pravopis koji hrvatska javnost nije željela ni mogla prihvatiti jer je bio dalek od hrvatske tradicije. Propisivao je, primjerice, grešan, bezgrešan, ogrev, pomodreti, neću, brojne srpske riječi u hrvatskom rječniku (kašika, komšija, hapšenje, hapsana, solistkinja...), pa kad su Hrvati uporno ostajali uz svoje (grješan, bezgrješan, ogrjev, pomodrjeti, neću, žlica, susjeda, uhićenje, zatvor i solistica) prisilno su nehrvatski oblici uvedeni u škole i u javnu upotrebu. Konačni je otpor nasilništvu bila Deklaracija - upozorava osječka sveučilišna profesorica i jezikoslovka Sanda Ham, te dodaje da je zbog toga važno barem jednom godišnje vratiti se u to vrijeme i proći povijesnim deklaracijskim putem.

- Mnogo možemo naučiti. Sve bi hrvatske političke stranke, osobito one parlamentarne - jer je Sabor donio odluku o Danima - trebale u svom programu imati i skrb o hrvatskom jeziku, a trebale bi se u svojim sredinama i pobrinuti da se Dani obilježe. Naime, hrvatski jezik nema političku stranku i ne bi trebao biti lijevi ili desni, trebao bi biti jednostavno hrvatski. Zbog toga sam sa zadovoljstvom prihvatila poziv HDSSB-a da ove godine budem pozvana predavačica u obilježavanju Dana. Predavanje je javno, za građanstvo, 17. ožujka u 19 sati - Hrvatski jezik i jugoslavenska politika - ističe dr. Ham.

Časopis Jezik u suradnji sa Šreterovom zakladom na svoj način obilježava Dane hrvatskoga jezika. - Nastavljamo s natječajem za najbolju novu hrvatsku riječ i svečano nove riječi proglašavamo u ožujku u Pakracu, mjestu ubojstva hrvatskoga mučenika Ivana Šretera. Prošle godine nije bilo proglašenja najboljih riječi jer ih nismo mogli izabrati - riječi nisu zadovoljavale kriterije natječaja. Ove smo godine u sličnoj situaciji - pristiglo nam je mnoštvo riječi, izabrali smo dvjestotinjak koje

nisu poslane pod lažnim imenima ili koje nisu izravna provokacija i vulgarijizmi, ali je pitanje možemo li među njima izabrati i najbolju - kaže prof. Sanda Ham.

NOVA RIJEČ

Riječ treba ponajprije biti potrebna kao zamjena za tuđicu ili nova riječ koja se odnosi na nove pojmove koji svakodnevno ulaze u našu zbilju. Usuprot tomu predlažu natjecatelji, primjerice, da čašu nazivamo napitnica ili da nož za guljenje voća nazivamo gulikoža.

- I napitnica i gulikoža imaju svoje značenje, dakle značenjski su zauzete riječi i besmisleno bi bilo predlagati ih kao nove riječi. Takvih smo riječi dobili dosta. Dosta je i novih riječi koje su nepotrebne jer već postoje istoznačne uvriježene riječi, primjerice mudrifon, pametnik ili mozgotel za smartphone. Kažemo pametni telefon i taj je izraz upotrebno proširen i ne vjerujem da bi se bilo koja od tri predložnice upotrebno prihvatila - smatra prof. Ham.

Uz to, riječ pametnik znači pametnu osobu s mocijskim parnjakom pametnica. Slično je i s predloženom riječi razgovornik kao zamjenom za telefon.

- Nekoliko smo godina bili pritisnuti brzoglasom pa nismo odustali od telefona, dakle ni razgovornik ne bi ušao u upotrebu. Predložen je zavičajnik kao naziv za rječnik zavičaja (očito dijalekatni rječnik), ali zavičajnik se upotrebljava za književnika čije su nadahnuća zavičajne teme - pojašnjava jezikoslovka Ham.

Riječ slatkomat kao jednočlani naziv za automat za slatkiše privukla je pozornost, ali ne sama zbog sebe nego zbog tvorbenoga modela koji se sve jače probija iz godine u godinu: bankomat, brojomat, parkomat, slatkomat..., a nedavno su se na osječkim grobljima pojavili i prvi svjećomati.

- Dakle, tvorba je plodna pa već imamo i kavomate, možemo očekivati napitkomate i sl. Tim je važnije naglasiti da je riječ o tvorbenom smjeru u hrvatskom jeziku, a važno je jer je hrvatskim novinama početkom 2013. revni "čitalac iz Beograda" uputio užasavajuću vijest da smo ukrali "reč parkomat iz srpskog jezika", a njegovo raskrinkavajuće pismo ovako glasi: "Želeo bih Vam skrenuti pažnju da reč koja je zauzela treće mesto 'Parkomat' odavno već postoji u susednoj Srbiji, te iz tog razloga ona nikako ne može biti nova reč, već samo još jedna pozajmljenica. Najljubaznije bih Vas zamolio da ovo ne shvatite kao velikosrpsko likovanje ili bilo koji vid nacionalizma, već kao sugestiju i skretanje pažnje da je jedna lepa hrvatska tradicija diskreditovana... Naime, parkomati (pod tim nazivom) su postavljeni... gotovo osam godina pre pomenutog natječaja i sporne reči. U nadi da ćete obavestiti nadležne u vezi pomenutog problema, kao i hrvatsku javnost..." - prenijela nam je pismo revnoga građanina Sanda Ham.

TVORBA JE PLODNA

Na sreću, novine nisu nasjele provokaciji.

- Naime, ono što se ne vidi na prvi pogled bitnije je od onoga što se odmah vidi, a drugi nam pogled otkriva da je optužen hrvatski jezik da krade srpske riječi i da zato treba obavijestiti nadležne (?), odmah je sve sporno i diskreditirano. Misao da su hrvatski i srpski jedan jezik bode nas u zdravu pamet iz rečenice da parkomat postoji u Srbiji pa ne može biti u hrvatskoj nova riječ. Očito autor misli da jezik ne poznaje granice pa da je od Čakovca do Niš jedna "jezična teritorija". Uz to, jezik kojim je napisano pismo - srpski nema bih, nego samo bi, umjestozamoliti, običnije bi bilo zamoleti, običnije je u srpskom konkurs, a nikako natječaj. Provokacija očita, vrlo prijeteća jer se zazivaju nadležni i javnost: Hrvatima kazna, katran i perje jer imaju hrvatske riječi i još traže nove. Kroatofobija na djelu - upozorava dr. Ham.

Prijašnjih su godina, kaže, provokacije bile smiješne, prijavljivane su sa srbijanskih e-adresa - riječi bijelo okolokućno travočupkalo za ovcu i sl., a kada se nismo na te koještarije uhvatili, evo odmah pravih pravcatih napada, dodaje profesorica. Zbog toga je, smatra, dobro da se pojavljuju kavomati, slatkomati, svjećomati i brojomati - hrvatski jezik ima svoje tvorbenosti, a ako su one kojim dijelom zajedničke sa srbijanskim - to je posve očekivano jer su oba književna jezika štokavski stilizirana.

- Na žalost, nije to jedina prijetnja. U kolovozu je 2012. netko anonimno pisao Osječkoj televiziji i RTL-u. Navodno i navedeno pismo iz Beograda barem je bilo potpisano, a u ovom bijednom

anonimnom nas se pismu teško nas se optužuje da namještamo izbor novih riječi i tako drugima priskrbujemo novčanu korist. O kolikoj je koristi riječ - 5.000 kn prva nagrada, 3.000 kn druga, a 1.000 kn treća nagrada. Obraz, dakako, nema cijenu, ali optužba je jednostavno - jeftina - zaključuje prof. Sanda Ham.

Narcisa VEKIĆ

SEBIĆ I SAMIĆ

Selfie - engleska riječ godine

Englezi su izabrali svoju riječ godine - selfie - za mobitelnu fotografiju samoga sebe. Taj nam je događaj obznanila RTL uz loš prijevod - samoslik. Ipak, prijevod je, pa je bolji od tuđice već samim tim. Na naš su natječaj pristigle dvije zanimljive novotvorenice za selfie - sebić i samić. Sebić je prozirna riječ - jasno je da znači umanjenicu od sebe (fotografirati sebe), kao što je i selfie umanjenica od self (s približnim značenjem sebe ili doista dobrim prijevodom - sebstvo). Zanimljivost je za sebić da je predlagateljica iz Osijeka: prisjetimo se da smo već imali nagrađenicu iz Osijeka za riječ borkinja, Ljiljanku Mitoš. Samić je umanjenica od sam, nije bliska izvornoj engleskoj riječi, ali ima značenjskih prožimanja sa značenjem selfieja (fotografirati sam sebe). Naravno da zamjenice (sebe) i pridjevi (sam) normalno nemaju umanjenice, ali tim je stilska izražajnost riječi sebić i samić veća i riječi su zapamtljive - kaže Sanda Ham.

Usprkos psima koji laju, naša karavana prolazi i naš natječaj ide dalje. Bilježimo lijepih riječi - krasnozor ili vitičnik, primjerice...